

Històries de Dona

SEGLES XVIII - XX

Arxiu Històric Provincial
MARÇ-JUNY

Històries de
Dona

SEGLES XVIII - XX

Durant segles la presència de la dona en la història de les grans fites s'ha vist reduïda a un xicotet nombre de dones que van detindre el poder, com les reines, o que van aconseguir sobreixir amb gran esforç en algun àmbit cultural. Respecte a la història de la dona, una de les línies d'investigació en què s'està treballant en l'actualitat és l'encaminada a rescatar de l'oblit aquelles dones que van ser enfosquides per la figura de son pare o del seu marit, els quals les van menysprear atribuint-se les seues obres com

Col·lecció del Olmo Dupuy

a pròpies. Ací es situa, per exemple, el llibre “Las olvidadas”¹ de l'escriptora Ángeles Caso.

D'altra banda, Virginia Woolf en el seu llibre “Una habitación propia” parla de la necessitat de reescriure la història incorporant-hi la dona corrent:

El que es necessita —i per què no la reunix alguna estudiant de Newham o Girton?— és una massa d'informació: a quina edat es casava la dona; quants fills solia tindre; com era sa casa; si tenia o no una habitació per a ella sola; si cuinava ella mateixa; si era probable que tinguera una serventa. Tots estos fets deuen trobar-se en alguna part, m'imagino, en els registres de les parròquies i els llibres de comptes; la vida de la dona corrent /.../ es trobaria dispersa en algun lloc./.../ Seria ambiciós a més

1. CASO, Ángeles. *Las olvidadas*. Barcelona: Planeta, 2005.

no poder /.../ suggerir a les estudiants d'aquells col·legis famosos que reescrigueren la història, encara que confesse que, tal com està escrita, sovint em pareix un poc rara, irreal, desequilibrada; però per què no podrien afegir un suplement a la història, donant-li, per exemple, un nom molt discret perquè les dones pogueren figurar-hi sense impropietat? Se les entreve un instant en les vides dels grans homes, desapareixent de seguida en la distància, amagant-se de vegades, crec, un senyal, un riure, pot ser una llàgrima ².

Com assenjala l'autora, el rastreig de la història de la dona corrent en les fonts per a la intrahistòria o per a la història de la vida quotidiana presenta un bon nombre de vies d'investigació que poden contribuir a escriure el relat de la història de la dona des de l'Edat Mitjana fins als nostres dies. M. Ángeles Ortego Agustín en el seu treball "Familia y matrimonio en la España del siglo XVIII: ordenamiento jurídico y situación real de las mujeres a través de la documentación notarial" ens oferix informació més precisa sobre les fonts:

La història de les dones utilitzarà també les fonts clàssiques: arxius religiosos, debats parlamentaris i moltes altres, per a rastrejar empremtes de dones, però han demostrat ser importants els arxius de famílies, d'organitzacions de caritat, diaris íntims escrits per dones, correspondència entre elles, manuals per al matrimoni, sermonaris, tractats de medicina ³.

Partint d'estes premisses prèvies podem assenjar que l'objectiu principal de l'exposició "Històries de dona: segles XVIII-XX", és presentar les fonts sobre la dona amb les quals compta l'Arxiu Històric Provincial d'Alacant. Com que la documentació d'este centre comença a finals del segle

2. WOOLF, Virginia. *Una habitación propia*. Barcelona: Seix Barral, 1984. P. 64-65

3. ORTEGO AGUSTÍN, M^aA. *Familia y matrimonio en la España del siglo XVIII: ordenamiento jurídico y situación real de las mujeres a través de la documentación notarial*. 2000. Tesis Doctoral. UCM. Madrid. P.352-353.

XVII, hem analitzat les fonts des del XVIII fins a l'actualitat.

Així mateix, l'exposició compta amb els fons bibliogràfics de la Biblioteca de la Dona i la indumentària d'època cedida pel Centre de Cultura Tradicional Museu Escolar de Pusol d'Elx.

Col·lecció del Olmo Dupuy

La documentació trobada ens permet dividir l'exposició en tres àrees monogràfiques: la primera parla de la situació sociojurídica de la dona, la segona tracta de la formació i la cultura de les dones, i la tercera aporta informació sobre la seua singular història en relació amb el treball:

1. Dona i societat.
2. Dona i cultura.
3. La dona en l'àmbit laboral.

1. DONA I SOCIETAT

El perfil sociojurídic de la dona en el segle XVIII ve marcat per les disposicions legals vigents respecte a ella. Com assenyala Ortego la dona és, fonamentalment, una persona tutelada dins d'una societat patriarcal:

L'ordenació jurídica patriarcal es concreta en institucions com el dot que impediex a les dones la gestió del seu patrimoni una vegada casades, i en altres aspectes com l'apartament de les mares viudes de la tutela directa dels seus fills perquè el finat pot designar un tutor que la relegue. /.../ El matrimoni està regit per les disposicions de Trento a través de les esposalles. La sexualitat reproductiva i l'endogàmia social. Els eclesiàstics mantenen la suprema autoritat del marit ⁴.

Com veiem, la seua vida transcorre entre la tutela del pare i la tutela de l'espòs i esta situació deixa la seua empremta en els protocols notarials en forma de cartes de dot, acords matrimonials, designació de tutors per als fills per part del pare en el seu testament, poders atorgats per la impossibilitat de realitzar transaccions econòmiques a títol personal, etc. No obstant això, entre tots estos tipus documentals el que crida l'atenció són els casos extraordinaris que trenquen amb esta estructura i que també formen part de la nostra documentació. Així entre estos destaquen: la carta de rebut de dot de Juan Montana a la seua esposa Josefa Timoneda, per la qual esta va haver de presentar reclamació davant de la Reial Justícia de la ciutat⁵; l'acord de separació matrimonial i plet per la devolució del dot entre Micaela Bofoni i el seu espòs José Pascual Fernández de Mesa⁶ o la venda d'una casa de Josefa Castelló, viuda, a Laura Abad, casada, sense intervenció

4. Óp. Cit. Pág. 9-10.

5. 11 de maig de 1710. Protocol Notarial 158, fol. 113r-116v.

6. 3 d'agost de 1737. Protocol Notarial 1086/3, fol. 54r-61v.

del marit⁷. Esta última escriptura contrasta un poc amb les declaracions de penúria d'algunes viudes com la senyora Madalena de Mendoza⁸, escriptures freqüents atesa la penúria econòmica en què normalment quedaven estes dones, però també és bona prova de la independència que a la dona li atorga l'estat de viudetat. Ho destaca molt bé Ortego:

A més de les determinacions legals, la documentació notarial ens aporta dades sobre l'actitud de les dones en alguns punts com l'aspecte econòmic després de la recuperada capacitat per a actuar per compte propi que, en molts casos la viudetat els permet./.../el fet de recuperar bona part de les seues capacitats legals, convertia estes dones en subjectes actius en l'economia urbana⁹.

Una altra parcel·la de la societat en què la dona cobra protagonisme en la història moderna és la de l'Església. Proliferen des del segle XVI les fundacions de monestirs i Alacant no és aliena a este fet. Les escriptures notariales del XVIII sobre convents femenins són molt nombroses, estan presents: el convent de les caputxines, el convent de la Puríssima Sang, el convent de Santa Caterina de Siena, el convent del Triomf del Santíssim Sagrament o el convent de Santa Maria. Esta documentació permet comprovar, per mitjà de les cartes de dot a l'ingressar en la congregació, com era una opció per a les filles de la baixa noblesa i la burgesia alacantina. Estos convents també van suposar una possibilitat d'instrucció per a les seues monges.

Sor Úrsula Micaela Morata, fundadora del Convent de les Caputxines d'Alacant

7. 6 de febrer de 1716. Protocol Notarial 1085/1, fol. 4r-5v.

8. 19 de setembre de 1738. Protocol Notarial 1086/3, fol. 144r-144v.

9. Óp. Cit. Pág. 352-357.

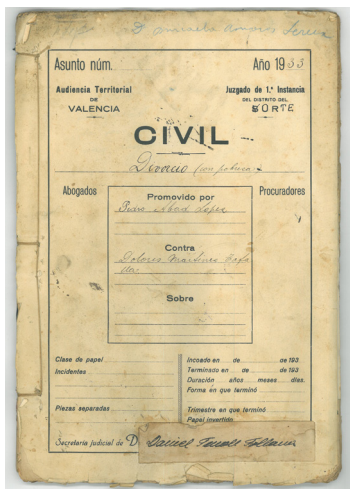
Esta situació sociojurídica patix pocs canvis al llarg del XIX i, per això, trobem documents tan curiosos com les diligències de jurisdicció voluntària presentades pel comte de Casa Rojas i de Torrellano, Marqués del Bosch, per a acreditar la neteja de sang de la seua filla María Luisa Rojas i Galiano amb la finalitat de que puga contraure matrimoni ¹⁰.

Cal assenyalar que una altra de les preocupacions tradicionals de les dones de classes altes ha sigut la beneficència o la caritat, així trobem en el fons del Govern Civil la Fundació de l'Obra Píadosa de Beatriz Aznar a Villena des de 1873.

La primera mitat del segle XX va oferir al nostre país un parèntesi per a la dona que, per fi, deixava de ser menor d'edat, gràcies a la legislació de la II República. La Constitució de 1931 va donar carta de naturalesa a la igualtat jurídica i social i va obrir les porta a lleis com la Llei de Divorci. L'Arxiu compta entre els seus fons de l'Audiència Provincial d'Alacant amb els expedients dels juís de divorci que es van dur a terme en eixe període i criden l'atenció tots aquells que van ser promoguts per dones, sovint en situació d'abandonament. D'altra banda, cal recordar que estes sentències de divorci van ser declarades nul·les a partir de l'any 1939 i la declaració de la nul·litat també es troba en el fons de l'Audiència.

Durant el franquisme l'estatut jurídic de la dona va patir una regressió al passat, tornant a estar tutelada pel pare i el marit. La figura de la "llicència marital" obligava la dona casada a sol·licitar autorització al marit per a diversos actes com obrir un compte corrent, sol·licitar un passaport, firmar una escriptura pública o qualsevol tipus de contracte. La desaparició de la llicència marital es va produir amb la llei de Reforma del Codi Civil, de 2 de maig de 1975. Quant al matrimoni, este era exclusivament el matrimoni canònic. "La Revista para la mujer" editada per la Secció Femenina, de la qual l'arxiu compta amb diversos exemplars, tenia en 1944 un "Consultorio

10. 12 de juliol de 1858. Protocol Notarial 837, fol. 436r-449r.

Expedient de divorci. Alacant.
1933. A-G 963

Exemplars de revistes editades
per la Secció Femenina. 1944-1947. FJ-R 1

ético canonico-civil” portat pel Dr. Luis Fernández i anomenat “Usted quiere casarse pero antes desea saber...” en el qual es plantejaven casos complexos, per exemple, el matrimoni amb persones d’altres nacionalitats en els països on el divorci era legal.

Respecte a la trista realitat de la violència de gènere, la documentació que custodia l’arxiu oferix proves que no es tracta d’un fenomen nou en la nostra societat. Són nombrosos els juís per lesions i inclús mort en el fons de l’Audiència Provincial i, així mateix, els expedients per denúncies de maltractaments o temptatives d’assassinat en la secció d’orde públic del Govern Civil. Exposem, també, un fullet de l’any 1986 de l’Institut de la Dona, amb el títol: “Mujer, no llores, habla, defiende tu dignidad”, que va ser enviat al governador civil perquè el traslladara a les comissaries de policia de la província. La consciència social sobre esta terrible situació començava a despertar.

Un aspecte concret de la situació sociojurídica de la dona durant estes dècades és el que afecta les capes més baixes de la societat en els

ders anys de la postguerra. El fons del Govern Civil conté els expedients d'infraccions a la Llei de Taxes que regulava el mercat de productes de primera necessitat durant el racionament i, entre estos, són nombrosos els que tenen com a protagonistes a dones que entre les seues faldes ocultaven queviures diversos o es veien obligades a comprar aliments a preus abusius, fora dels canals oficials eludint la dita llei. La misèria va estendre la prostitució i el seu tractament també definix este període. En 1941 es va crear el Patronat de Protecció a la Dona, dirigit a les prostitutes, per decret del Ministeri de Justícia de 6 de novembre de 1941. Tenia com a finalitat "la dignificació moral de la dona, especialment de les joves per a impedir la seua explotació, apartar-les del vici i educar-les d'acord amb les ensenyances de la religió catòlica". També el fons de Govern Civil guarda algun document de la Junta Provincial del Patronat de la Dona d'Alacant¹¹. En este àmbit, atés que els fons penitenciaris tenen molta entitat en este arxiu, no hem d'oblidar la tasca realitzada per Concepción Arenal, primera dona que va rebre el títol de visitadora de presons de dones (1863).

11. GC-G 3472.

2. DONA I CULTURA

Malgrat que *Christine de Pizan*, cconsiderada la primera escriptora professional de la història i quasi la primera feminista havia escrit ja en el segle XV: “Si alguna dona aprén tant com per a escriure els seus pensaments, que ho faça i que no desprecie l’honor sinó més bé que ho exhibisca, en compte

Col·lecció del Olmo Dupuy

d’exhibir robes fines, collars o anells...” a Espanya no és fins a l’any 1978, quan Carmen Conde és elegida acadèmica de número de la Reial Acadèmia Espanyola, convertint-se en la primera dona que aconseguix este honor, encara que la van precedir una llarga llista de dones mereixedores de la butaca acadèmica: des de Teresa de Jesús, Gertrudis Gómez de Avellanada, Rosalia de Castro, Rosa Chacel, Carmen Martín Gaité, etc. Sobre la dependència intel·lectual cap als homes parla també l’article “El Papel de la mujer como ciudadana en el siglo XVIII” de Lucía Criado:

Hi havia molts autors que defenien amb criteris biològics la discapacitat intel·lectual de les dones /.../ No obstant això, començaven a escoltar-se discursos d’autors que concebien la instrucció intel·lectual en el sexe femení, com Joan Lluís Vives, amb la seua obra *De la institució de les dones cristianes* ¹².

12. Criado Torres, Lucía. *El papel de la mujer como ciudadana en el siglo XVIII: La educación y lo privado*. [en línia] <http://www.ugr.es/~inveliteraria/PDF/MUJER%20COMO%20CIUDADANA%20EN%20EL%20SIGLO%20XVIII.%20LA%20EDUCACION%20Y%20LO%20PRIVADO.pdf>

Encara que hi va haver il·lustrats espanyols com el pare Feijoo o Campomanes que advocaven per l'educació de la dona:

L'establiment de mestres de compte del públic, per a ensenyar a llegir, i les labors a les xiquetes, és un recurs molt oportú; però absolutament necessari, si l'educació s'ha de fixar, com és raonable, sobre fonaments sòlids. On hi haja fons de propis, és cosa prudent assignar un salari, competent a estes mestres; i que les mares i els rectors cuiden, que les xiquetes no falten a esta ensenyança ¹³.

La veritat és que la realitat espanyola era molt distinta. Els protocols notariaus constituïxen una font importantíssima per a l'estudi de l'alfabetització de les dones, simplement, a través de les firmes autògrafes de les escriptures en què elles intervenien. Però també ens oferixen dades més precises de la seua formació cultural a través de les cartes de dots o les escriptures de divisions de béns dels testaments de dones. En el nostre cas comptem, per exemple, amb la divisió i partició de béns de la Sra. Margarita Juan, germana del cèlebre humanista alacantí Jordi Juan, en la qual figuren els llibres que componien la seua xicoteta biblioteca:

- Un llibre titulat Luz de verdades catholicas ¹⁴
- Un altre d'Agricultura d'Herrera ¹⁵
- Els huit toms de David ¹⁶
- Un altre titulat Año virgineo ¹⁷
- Un altre de Sant Lluís Gonzaga

13. RODRÍGUEZ CAMPOMANES, Pedro (1723-1803) Discurso sobre la educación popular de los artesanos y su fomento (1775) /En línia/ http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor-din/discurso-sobre-la-educacion-popular-de-los-artesanos-y-su-fomento--0/html/fee9a17e-82b1-11df-acc7-002185ce6064_6.html#I_21_

14. Posiblement: MARTÍNEZ DE LA PARRA, Juan(S.I.) Luz de verdades catolicas, y explicacion de la Doctrina Christiana // que siguiendo la costumbre de la Casa professa de la Compañia de Jesus de Mexico ... ha explicado en su Iglesia el P. Juan Martinez de la Parra ... de la misma Compañia. Barcelona: en la imprenta de Rafael Figueró, 1705.

15. Imaginem que és tracta del compendi d'agricultura de l'humanista Gabriel Alonso de Herrera: HERRERA, Alonso de (1470-1539). Obra de agricultura copilada de diuersos auctores por Gabriel alonso de Herrera ... agora nueuamente corregida y emendada ... Alcalá de Henares, en casa de Arnao Guillén de Brocar, 1513.

16. Podria ser: LOZANO, Cristóbal (1609-1667)El grande hijo de David, Christo señor nuestro: Historia Evangelica Madrid: Andres García, 1676-78.

17. Probablement: DOLZ DEL CASTELAR, Esteban (1653-ca. 1726)Año virgineo cuios dias son fineras de la gran Reyna del cielo, Maria Santissima ...sucdedidas aquel mismo dia en que se refieren : añadense à estas, trecientos y sesenta y seys exemplos, con otras tantas exortaciones, oraciones ... En Valencia: por Vicente Cabrera : acosta de Francisco Agrait Mercader ..., 1687.

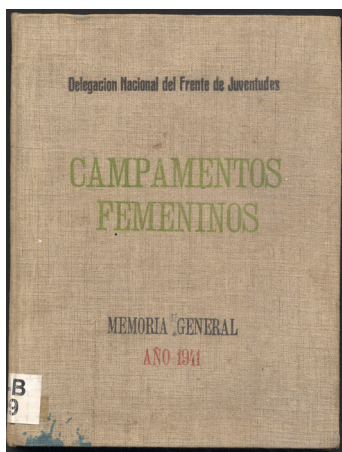
Mitjançant l'estudi dels protocols notarials és evident que la lectura, única via d'accés a la cultura, era una activitat restringida al grup de les dones de classes altes de la societat, a pesar que il·lustrats com el ministre d'Hisenda Campomanes defensara, ja llavors, la necessitat d'educació pública per a les dones en la seua obra "La educación popular de los artesanos", dins de l'apartat XVII, titulat "De las ocupaciones mujeriles, a beneficio de las artes".

Col·lecció del Olmo Dupuy

Per al segle XIX l'Arxiu compta amb els llibres registre de títols administratius de mestres que s'inicien en 1857 i integren el fons d'educació. La dona començava a accedir al nostre país a la formació acadèmica de grau mitjà universitari, com magisteri.

Si ens endinsem en el començament del segle XX, el fons de l'Escola de Treball d'Alacant ens oferix els expedients acadèmics de les primeres

FJ-B 499

promocions de dones delineants, junt amb altres de caràcter més tradicionalment femení com tall i confecció.

Els centres de batxillerat també comencen a veure poblats els bancs de les seues aules per dones, com veiem en els expedients acadèmics dels instituts de batxillerat d'Elx, Oriola i Alacant que ens han sigut transferits.

Els expedients processals de dones de les primeres dècades del franquisme transferits per la Direcció General d'Institucions Penitenciàries són una altra font d'informació essencial sobre el nivell de formació de les dones. Entre els expedients de dones que tenim descrits només n'hi ha cinc corresponents a mestres, però apareixen professions que exigixen un nivell d'estudis bàsics com mecanògrafes o telefonistes.

Però la formació de la dona entre 1940 i 1975 també es va caracteritzar per l'activitat duta a

Revista La Mariposa. nº2. 1920

terme per la Secció Femenina de la Falange Espanyola, el fons documental de la qual es troba depositat en este arxiu. La institució era competent en tot allò relacionat amb la formació i educació de la dona. Entre les seues funcions destaca la gestió del Servei Social de la Dona, activitat corresponent al Servei Militar masculí, i l'organització de campaments d'estiu per a xiquetes. Ambdós eren instruments destinats a formar la dona en el perfil femení propi d'aquella època: el paper secundari de la dona i restringit, principalment, a l'àmbit domèstic.

La Llei General d'Educació de 1970 va vindre a normalitzar i reglar el sistema educatiu espanyol. Va estar precedida d'un estudi realitzat pel Ministeri d'Educació sobre totes les escoles del país. Este estudi, que forma part de la transferència de la Direcció Provincial d'Educació a l'arxiu, ens ha dotat d'un interessantíssim arxiu fotogràfic sobre les escoles de la província, permetent-nos observar la pervivència de l'escoles unitàries de xiquets o de xiquetes en moltes localitats.

Finalment, les dècades dels anys setanta i huitanta, a través de les autoritzacions administratives de conferències i xarrades diverses concedides pel Govern Civil, ens permet observar la preocupació, especialment activa en este període, per la formació de les dones, alhora que mostra l'accés en igualtat estadística amb els homes als estudis universitaris superiors.

3. LA DONA EN L'ÀMBIT LABORAL

Ortego descriu molt bé l'activitat laboral de la dona del segle XVIII a Espanya:

Les dones, en esta unitat de producció i consum que resulta ser la família, desempenyen en les classes populars les tasques bàsiques d'abastiment del grup familiar: alimentarse, calfarse, vestir-se, criança dels fills després del naixement. El treball de la dona llauradora resulta fonamental en l'hort i en la criança d'animals, altres treballs femenins en el medi rural i en les faenes agrícoles seran en moltes regions l'aportació d'aigua i llenya. En els mitjans urbans, en el taller o la botiga es compta amb l'aportació laboral de l'esposa del mestre agremiat que a més s'ocupa de proporcionar els aliments i el sostre que constitueixen la remuneració dels aprenents. La dona popular aporta al matrimoni una capacitat de treball que resulta ser un dels motius d'associació principal: la necessitat de reunir dos persones per a la gestió de la casa i l'explotació agrícola o artesana ¹⁸.

No obstant això, en les nostres fonts documentals no hem pogut trobar esta diversitat. Les úniques dones que figuren amb una professió en les escriptures notariales del XVIII apareixen com a serventes o ames de servici, en este últim cas està Manuela Albert, que en testament atorgat el 29 de març de 1730, fa constar que és ama de servici en la casa de mossèn Juan Bautista Pavia¹⁹. A estes professions cal afegir la dramàtica realitat de l'esclavitud present en les quatre cartes de llibertat que es troben en la nostra base de dades, una és la carta de llibertat datada el 10 d'agost de 1710 i atorgada per Bartolomé Francisco Martín a la seua esclava Ana Maria de la Concepción “la qual vaig tindre dels meus pares com a hereu seu”. L'esclava va pagar “vint-i-cinc doblons de a dos escuts d'or cada un” per la promesa de llibertat “de la subjecció i captivitat en què està”.²⁰

18. Óp. cit. Pág. 63.

19. 29 de març de 1730. Protocol Notarial 1244/2, fol. 98r-99v.

Recordem novament el paper de les dones que van optar pels hàbits, perquè, a més, és històrica la seua dedicació a artesanies diverses i a l'ensenyança, com bé es deduïx del text de Campomanes:

S'haurien de dedicar generalment, a l'educació de les xiquetes nobles, o riques, sense perjuí de la labor: ocupació útil a l'Estat, i molt conforme al monacat que professen. L'obra de mans és una obligació en les seues regles. Encarregades de l'ensenyança de les xiquetes acomodades, i reglant-se l'economia en les despeses, de manera que no haguera abús, excés, ni grangeria contra els pares de famílies, faran gran profit els convents de monges al Regne; i contribuiran eficaçment a l'educació del sexe.

En el segle XIX trobem en la documentació del fons d'educació els expedients administratius de les mestres nacionals, professió que es convertiria en tradicional per a elles junt amb altres com la de comare. El desenvolupament industrial va generar la incorporació de la dona a este sector productiu com conta Concepción Arenal en el seu llibre "La emancipación de la mujer": "L'increment de la indústria, que encara que lentament, progressa, proporciona a la dona en el treball de les fàbriques alguns recursos de què abans mancaven"²¹.

La constatació d'esta afirmació la trobem en este arxiu, ja en el segle XX, en els expedients penitenciaris de dones dels anys 1935-1956, en alguns

Col·leccions fotogràfiques municipals de l'AMA

20. 10 de agosto de 1710. Protocol Notarial 668, fol. 90r-90v.

21. ARENAL, Concepción . La emancipación de la mujer en España. Madrid: Júcar, 1974. Pág. 51.

Pilar Bravo. PCE. 1977. Col·lecció de cartells Junta Electoral.

casos dones madures que portaven anys treballant en els seus oficis. En l'apartat corresponent a la professió apareixen, d'acord amb les indústries desenvolupades en la nostra geografia: sabateres, entatxadors, talladores, aparadores, espardenyeres, cistelleres, papere-res, forneres, jogueteres, metal·lúr-

giques i moltes jornaleres. I ja en el sector servicis: modistes, sastresses, dependents, mecanògrafes, telefonistes, pentinadores, perruqueres, cuineres i serventes.

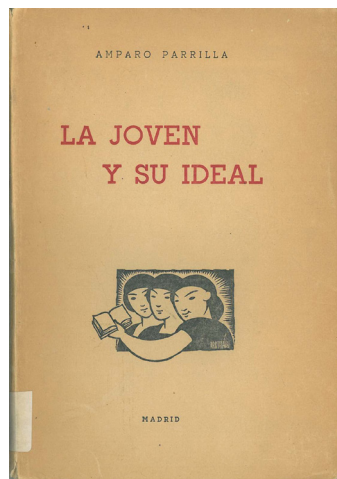
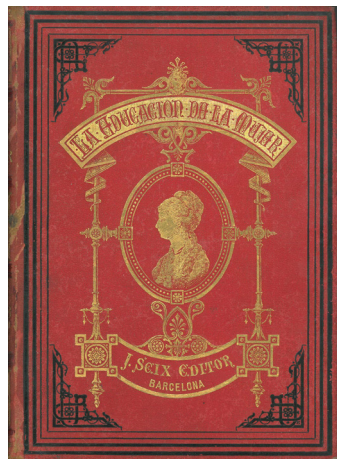
Instal·lats en el segle XX podem parlar d'alguna incipient activitat de les dones en el món dels negocis, trobem el seu rastre en els llibres de registre de contribuents per contribució industrial del fons d'Hisenda. Cal subratllar que en tots els casos es tracta de viudes que assumixen el negoci del marit. En el món empresarial, sense ser viudes, només hem trobat dones portant companyies de teatre com la cèlebre de María Guerrero, els cartells de les seues representacions il·lustren algun expedient de liquidació de l'impost per espectacles del fons d'Hisenda. En el món de l'espectacle la dona també és protagonista.

La dona també s'ha incorporat al llarg d'este segle a l'espai públic: l'administració i la política. La primera dona alcaldessa d'Espanya va ser Matilde Pérez Mollá, nascuda a Quatretondeta, província d'Alacant. El fons de la Junta Electoral Provincial ens oferix un ampli mostrari, a partir de la seua documentació i dels seus cartells, de dones que han optat per la política com a forma de vida en el nostre territori. Entre elles destaca Pilar Bravo una de les vint-i-set dones que van formar part de les Corts Constituents de 1977.

BIBLIOTECA DE LA DONA SELECCIÓ GRÀFICO-BIBLIOGRÀFICA.

La Biblioteca de la Dona, adscrita a la Direcció General de Família i Dona de la Conselleria de Benestar Social, amb les seues seus a Alacant, Castelló i València, va ser creada en 1988 amb un doble objectiu: promoure i afavorir l'estudi i la investigació sobre la dona per mitjà d'informació bibliogràfica i documental i crear un espai propi per a les dones de la Comunitat Valenciana en què principalment es promogueren i difongueren les obres de creació femenina en qualsevol camp artístic i en qualsevol àmbit de la societat. Per tant, és una biblioteca pública de lliure accés, especialitzada, en la qual es recopila, tracta i difon informació de totes les temàtiques i en qualsevol suport sobre dona, dones, igualtat i gènere des d'un punt de vista interdisciplinari.

Si en l'Arxiu Històric Provincial d'Alacant trobem la matèria primera, el document, que parla de les dones o en el qual 'es fa parlar' a les dones, informació, en definitiva, en estat pur, producte administratiu, jurídic i testimonial principalment, però al cap i a la fi textual, en la Biblioteca de la Dona eixa informació, amb suport de llibres essencialment, es dona interpretada, confrontada, reflexionada, resignificada en forma de "textos sobre la dona i sobre les dones", creats tant per homes com per

dones, que ens mostren que el seu treball i el seu pensament no ha sigut ni esporàdic ni excepcional sinó invisibilitzat al llarg de la història.

I també trobem “textos de dones”. A través d’estos se’ns mostra que els escrits femenins, tant de pensament com de creació literària s’inscriuen en un passat històric construint el camí cap al progrés i la transformació cap a una societat igualitària.

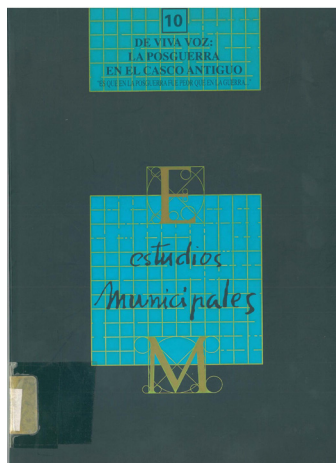
Per tot el que s’ha exposat anteriorment, la selecció que de la seua col·lecció fa la Biblioteca de la Dona complementa i dóna formes d’interpretació als documents de l’Arxiu Històric Provincial d’Alacant seguint el fil conductor que estructura l’exposició, des del segle XVIII fins a l’actualitat, mostrant especialment aquelles obres que reflectixen la història de la dona i les obres de creació de dones a la Comunitat Valenciana i especialment a Alacant i els pobles i ciutats que s’integren en la seua província.

La mostra exposada es fonamenta en tres tipus de documentació: llibres, publicacions periòdiques i material gràfic que constituïxen, junt amb el material audiovisual i electrònic, la col·lecció de la biblioteca.

De la selecció bibliogràfica, convé destacar, en primer lloc, les obres sobre l’educació i els drets de la dona que integren el nostre fons antic, la major part escrites per homes, que complementen a la perfecció els documents exposats sobre el perfil sociojurídic de la dona des de final del segle XVIII fins als anys 50 del segle XX, en els quals la dona viu en una perpètua minoria d’edat: “La educación de la mujer según los más ilustres moralistas é higienistas de ambos sexos” (1878) del metge Josep Panadés, “Resumen de la discusión de la memoria acerca de los derechos de la mujer casada” (1920) o “La joven y su ideal” (1953) d’Amparo Parrilla i que conviuen amb obres escrites per dones en la defensa dels seus drets i de la

igualtat com “Vindicación de los derechos de la mujer” de Mary Wollstonecraft i ací a Espanya el “Discurso sobre la educación física y moral de las mujeres” de la il·lustrada Josefa Amar i Borbón o les obres de Concepción Arenal. Estes també s'exposen junt amb altres, a manera de perspectiva històrica, sobre la història dels drets de la dona i del feminisme a Espanya, i a Alacant en particular, de les quals destaquem les referides a l'associacionisme femení, com “Feminario” o “Grup de dones valencianes”.

Quant a cultura i creacions artístiques i literàries realitzades per dones, és un fet constatat que la seua presència ha sigut minoritària i ignorada al llarg dels segles. Això es deu principalment al fet que, d'una banda, les taxes d'alfabetització han sigut baixes fins als anys 50 del segle XX i que l'aprenentatge de la lectura i de l'escriptura va córrer en paral·lel fins ben entrat el segle XVIII. D'altra banda, i com a resultat, les dones que sabien escriure ho feien en l'àmbit privat. Tot això ha tingut una repercussió escassa en la tradició cultural, que moltes vegades, al llarg de la història, s'ha mostrat poc inclinada a acceptar els productes culturals creats per una dona. Per això, la seua presència real dins del panorama literari no s'ha correspost fins dates prou recents i gràcies a les noves línies d'investigació en la història

de la dona, amb l'espai que se'ls ha assignat en la història de la literatura o en els repertoris bibliogràfics. Per això també s'exposen un conjunt d'obres que demostren la seua creativitat artística al llarg de la història. Entre estes cal destacar el repertori bio-bibliogràfic "Lletraferides modernes: catàleg de les escriptores valencianes dels segles XVI-XVIII" i les edicions que amb caràcter anual arpleguen els relats guanyadors del "Concurs literari de narrativa per a dones. Les dones contem" que, des de l'any 2000, convoca la Conselleria de Benestar Social amb la finalitat de recolzar i afavorir el desenvolupament creatiu i literari de les dones i donar a les seues obres difusió i visibilitat.

Per a l'àrea de la dona en l'àmbit laboral, la selecció també s'ha realitzat des de la perspectiva històrica de la incorporació de la dona al mercat de treball fins a l'actualitat en què es continua lluitant per trencar l'anomenat 'sostre de vidre'.

De les més de 200 capçaleres en diversos idiomes que es poden consultar en la biblioteca, hem seleccionat aquelles publicacions periòdiques que tenen especial rellevància per a marcar un fil conductor en la història del feminisme i que complementen les exposades procedents dels fons de l'arxiu. Així, per a la història de la premsa periòdica per a dones i realitzada per dones a Espanya, exposem exemplars des de 1920 com el número 2 de la revista "La Mariposa" (cedida per a l'exposició), un volum de finals dels anys 60 amb exemplars de "Bazar: la revista de las niñas", editada per la Secció Femenina fins a arribar a l'època de la transició en 1976 amb l'aparició de "Vindicacion feminista", revista que va marcar una fita en les publicacions i en el moviment social que lluitava a Espanya per l'alliberament de les dones i de la seua continuadora "Poder y libertad: revista teórica del partido feminista de España", de les quals també s'exposen exemplars.

Junt amb estes, també s'han inclòs altres revistes, algunes de gran trajectòria i que continuen publicant-se en l'actualitat, sorgides en la dècada dels anys 70, en ple auge del moviment feminista i que per això es consideren pioneres i claus en la història de la premsa periòdica sobre els drets de la dona: les franceses, “Cahiers du féminisme”, “Penelope: pour l'histoire de les femmes” i “Nouvelles questions féministes” (fundada per Simone de Beauvoir); i les italianes “Noi donne” i el seu suplement artístic-literari “Legendaria”.

Finalment, quant a material gràfic, una selecció de cartells commemoratius del 8 de març, Dia Internacional de la Dona, que la Generalitat Valenciana des de la seua creació fins a l'actualitat edita dins de les accions positives de promoció de la igualtat d'oportunitats entre dones i homes dirigides a eradicar les situacions de discriminació que per raó de sexe patixen les dones i per a l'èxit d'una participació equilibrada i igualitària en tots els àmbits de la vida i que des de 1996 es tria per mitjà de la convocatòria d'un concurs de disseny.

Comissàries:

María del Olmo Ibáñez (AHPA)

Amparo Fenollar López (AHPA)

M. Consuelo Payá Amat (Biblioteca de la Dona)

Lloc:

Sala d'Exposicions

Arxiu Històric Provincial d'Alacant

Directora general:

Marta Alonso Rodríguez

Equip:

Marcela López Herrero

Mª Carmen Marín Melgar

Mª Cleofé Dávila San José

Teresa Álvarez del Palacio

Edita:

Arxiu Històric Provincial. Direcció General de Cultura

Textos: María del Olmo Ibáñez

Amparo Fenollar López

M. Consuelo Payá Amat

Muntatge:

Edelmir Galdón

Imprimeix:

Imprenta Botella

D.L.: A 219-2015

